

PHAN B I CHÂU VÀ HAI CHÚ CÚN C NG : KI, VÁ

Phan B i Châu là nhà cách m ng, nhà th , nhà v n, nhà v n hoá l n c a dân t c Vi t Nam. N m 1925, Phan B i Châu b th c dân Pháp b t Hàng Châu (Chi t Giang, Trung Qu c), b k t án chung thân kh sai. Nh ng nh cu c u tranh quy t li t c a ng bào ta và s can thi p c a qu c t , Phan B i Châu c “ân xá” và b giam l ng B n Ng (Hu) su t 15 n m cho t i ngày m t (1940).

D lu n cho r ng Phan B i Châu b ng i ta bán ng cho th c dân Pháp l y ti n xài, Phan B i Châu vô cùng bi ph n. S nghi p c u n c còn dang d , tu i tác l i m i ngày m i cao, Ông vô cùng au xót. Theo l i k c a th y Phan V n D t gi ng d y i h c V n khoa Hu thì lúc b y gi ông r t nóng n y, khó tính. Su t ngày ông ch i m ng l tay sai c a th c dân. Thanh niên, h c sinh h ng ngày n th m ông, h i han v vì c n c,... nên ông c ng d u tính i m t ph n:

“Tr i t may còn thân s ng sót,
Tháng ngày khuây kho l u xanh.” (“Bài ca chúc t t thanh niên” – Phan B i Châu)

C ng theo l i k c a th y Phan V n D t, b n m t thám su t ngày êm rình r p quanh nhà ông. B c mình, m t hôm ông i i ti n và gói l i. N a êm, ông ra v n hì h c ào l chôn cái gói y. Và ông rình xem m y th ng m t thám làm gì. Và ch m t lát sau, chúng n moi cái gói y lên. Ch ng th m tho gì, chúng bi t chúng ã b ông l a!

Và trong nh ng ngày tháng u ám y, Phan B i Châu có hai “ng i b n” chí thi t chí thân. ó là hai chú cún: con Ky và con Vá. C ba g n nh không r i xa nhau n a b c! Phan B i Châu h ng ngày ch m sóc hai chú cún: cho n u ng, t m r a, lau khô...và chuy n trò v i hai chú cún. C ba r t tâm u ý h p.

Nh ng r i...hai chú cún b ng...ngã l n ra ch t. Phan B i Châu vô cùng au n. Có l l m t thám kh n n n ã thu c ch t hai chú cún c ng c a ông. Và Phan B i Châu ã làm m t vi c hi h u : chôn c t, d ng bia cho hai chú cún. Phan B i Châu ã d ng nh ng 6 t m bia cho hai con v t thân yêu c a mình, m i con 3 t m bia !

Ch ng rõ con Ky và con Vá con nào l n h n, con nào nên nói t i tr c? V y, theo th t abc, tôi nói n con Ky tr c.

Con Ky c Phan B i Châu m nh danh là “NHÂN - TRÍ C U”. Ba t m bia dành cho chú cún NHÂN-TRÍ là:

1/T m bia th nh t ghi b ng ch Hán: 仁智狗 Ky 之塚 (Nhân -Trí C u Ky chi tr ng) (nh 1)

2/T m bia th hai là m t bài v n ng n, b ng ch Hán, có n i dung ca ng i nh ng ph m ch t cao p c a con Ky (nh 2).

近仁者,常貧于智. 近智者,常薄於仁. 仁智兩備,難矣哉. 何物畜人,乃兼而有. 同事一主,則骨肉視之,無猫狗之界: 仁也. 見非其主,則仇敵視之,貨利不能餌: 智也. 仁且智,汝物而然. 天乎! 天乎! 汝乃不壽. 爰隨所感於汝墓. 彼人而獸者,視汝當何如. (南曆丁丑月日,主人巢南誌).

Phiên âm:

“C n nhân gi , th ng b n vu trí. C n trí gi , th ng b c nhân. Nhân trí l ng b , nan h tai!
Hà v t súc nhân, nãi kiêm nhi h u.

ng s nh t ch , t c c t nh c th chi, vô miêu c u chi gi i, nhân dã! Kì n phi kì ch , t c c u ch th chi , hoá l i b t n ng nh , trí dã.

Nhân th trí, nh v t nhi nhiên. Thiên h ! Thiên h ! Nh nãi b t th ! Viên tu s c m nh m . B nhân nhi thú gi , th nh ng hà nh .” (Nam l ch inh S u nguy t nh t. Ch nhân Sào Nam chí).

3/T m bia th ba là m t bài v n ng n, b ng ch qu c ng , có n i dung t ng t bài v n ch Hán t m bia th hai (nh 3). C th là:

“Ng i h i có c nhân th ng kém v ph n trí; ng i h i có c trí th ng kém v ph n nhân; v a trí v a nhân thì t là hi m th y; ai ng con Kyn yl i hai c y.

Chung nhau th m t ch , thì xem là anh em. Ch ng bao gi nh mèo v i chó, thì t là nhân ó.

Th y không ph i ch , thì xem b ng c u thù, ch ng bao gi vì mì ng ngon d n d , thì t là trí ó.

Trí v a nhân, nhân v a trí, trong gi ng súc mà ng i, e n m y m i th y.

M y sao v i ch t!

H i tr i! H i tr i!

Lòng ta au n, ph i t c m yl i.

au n quá! au n quá!

Kìa nh ng h ng muông ng i.”

Con Vá c Phan B i Châu m nh danh là “NGH A - D NG C U”. Ba t m bia dành cho chú cún Ngh a-D ng là:

1/T m th nh t ghi b ng ch Hán: 義勇狗 con Vá 之塚 (Ngh a-D ng C u con Vá chi tr ng) (nh 4).

2/T m bia th hai là m t bài v n ng n, b ng ch Hán, có n i dung ca ng i nh ng ph m ch t cao p c a con Vá (nh 5).

惟勇也，見強則鬪。惟義也，盡忠於主。言者多，行罕觀。人且然，況於狗。於維汝彫，乃兼而有。豈若誰哉，面人心獸。用是悽然，豎碑汝墓。

Phiên âm:

“Duy d ng dã, ki n c ng t c u. Duy ngh a dã, t n trung ch . Ngôn gi a, hành hãn c u. Nhân th nhiên, hu ng c u. duy nh mang, nãi kiêm nhi h u. Kh i nh c thu tai, di n nhân tâm thú. D ng th thê nhiên, th bi nh m .”

3/T m bia th ba là m t bài v n ng n, b ng ch qu c ng , có n i dung t ng t bài v n b ng ch Hán t m bia th hai (nh 6). C th là:

“Vì có d ng, nên li u ch t ph n u; vì có ngh a, nên trung thành v i ch . Nói thì d , làm thì t khó; ng i còn v y, hu ng gì chó!

Ôi! Con Vá n y, hai c ó, há nh ai kia, m t ng i lòng thú, ngh th mà au, d ng bia m nó.”

Có l ch ng c n bàn lu n gì nhi u, m i vi c u ã rõ. Phan B i Châu d ng nh ng 6 t m bia cho hai chú cún c ng c a mình là m t vi c làm hi h u! Tr c h t, vi c làm ó ã th hi n tình c m n ng th m, thì t tha c a ông i v i Nhân-Trí và Ngh a-D ng. M t khác, vi c d ng bia c a Phan B i Châu rõ ràng là có ý ngh a r n i, khuyên ng i : ph i bi t n có o lí m i x ng áng làm ng i. Trong m i con ng i có con v t và trong m i con v t c ng có con ng i, ch t ng i. Phan B i Châu d ng bia cho hai chú cún c ng là vinh danh cái ch t Ng i ó.

Tháng 9 năm 1970, khi mới ra Huế bắt đầu năm học thì nhận được thư của Sếp Phạm Huệ, tôi đã bắt gặp 6 tấm ảnh của bà này. Tôi cũng nghĩ về những tấm ảnh này mãi. Và, mãi đến hôm nay, sau ngót 39 năm, tôi mới có dịp gặp lại thiếp xưa kia. Tôi chân thành cảm ơn Nhà giáo ưu tú Trần Đình Sinh, Cán bộ Sở Giáo dục và Đào tạo Thừa Thiên-Huế, mới gần đây mới gặp lại, đã chụp và gửi cho tôi những tấm ảnh quý báu tôi dùng vào việc viết bài này!

Việc đăng ảnh cho hai chú cún Nhân-Trí và Nghĩa-Dũng của Phan Bích Châu có một ý nghĩa giáo dục vô cùng sâu sắc! Quê hương yêu quý là một việc làm hiếm và anh Phan Bích Châu đã nói trong bài thơ “Xuất đặng lưu biệt: “*Sinh vi nam tỳ u hi kỳ*” (Sinh ra là con trai thì phải làm công nhân viên chức hiếm và là).

Ninh Thuận, 9-2009
PHAN THÀNH KHƯƠNG